

Nebe ještě nespadlo

Charakteristika a ztvárnění archetypálního hrdinství v Goscinného komiksové tvorbě

Kdo je hrdina? A co je samotné hrdinství? Je pravdivější, že hrdina koná hrdinské skutky, nebo spíše že hrdinské skutky jsou konány hrdiny? Nebo snad změna podmětu a rodu nehraje žádnou roli? Na čem je založena naše představa hrdinství? Je hrdinství pouhou fantazií? Je to mýtus? Je to pohádka? A co takhle komiks?

Získal si mě prakticky okamžitě. I když je nutno říci, že mé první setkání s Goscinným proběhlo víc než dávno a naprosto si na něj nepamatuji, přesto doufám, že se nedopouštím prachsprosté lži, píše-li o tom, jak rychle jsem si oblíbil Asterixova dobrodružství, protože si také nepamatuji ani jednu jedinou chvíli ve svém životě, kdy bych některým z těchto komiksů pohrdl. Naopak. Co vím, zbožňoval jsem příběhy ze staré římské říše o dobrodružstvích dvou Galů a jednoho psa vždy a tato obliba přetrvala až do dnešních dní. Hned na druhém místě se nacházel Lucky Luke, další Goscinného komiksová postava stojící ve středu vlastní komiksové série. Fajn, už dříve, a poslední dobou pochopitelně čím dál víc, jsem ležel i v jiných knihách než jenom v Asterixovi, ale kousek Goscinného ve mně stále zůstal a zatím nepodlehli a nepodléhá zuřivým útokům Verneovým, později Pratchettovým nebo Steinbeckovým.

René Goscinný se narodil v Paříži 1976 let po Asterixových příbězích, ale ve druhém roce jeho života se s ním rodiče (oba exulanti, otec Polák, matka Ukrajinka) přestěhovali do Buenos Aires. V padesátých letech dvacátého století se po newyorském angažmá vrátil do Francie, kde se proslavil postavou Malého Mikuláše, ale největší úspěch přišel s jeho Asterixovými dobrodružstvími, víceméně současně s Lucky Lukem a Indiánem Umpa-pou. Na Bibli to asi nemá, ale i tak je Goscinného skóre obdivuhodné. Jeho příběhů, které se přeložily do více než stovky jazyků, je mým osobním odhadem na sto. Goscinného komiksy patří bezesporu k nejčtenějším a nejznámějším dílům francouzské literatury a troufám si tvrdit, že jsou aktuálně zdaleka nejvlivnější. Za pár let to možná bude jiné, ale pro generaci, která s českým

Lucky Lukem shodně vyrůstala, je Goscinnyho tvorba tisíckrát významnější než celý Michel de Montaigne.

Nejvíce budu psát o Asterixovi, což není příliš překvapující, neboť se jedná o jeho nejrozsáhlejší, nejslavnější a oproti Lucky Lukovi, který byl navržen Belgičanem Morissem, zcela původní dílo. Nicméně Asterix nebyl prvním potomkem autorské dvojice Goscinny & Uderzo. Toto duo už předtím spolupracovalo na Umpa-povi, indiánském hrdinovi někdy ze šestnáctého století, pro časopis Tintin. Protože se prvotina setkala s příznivým ohlasem, pustili se dva jmenovaní do Asterixe. První díl vyšel na pokračování v časopise Pilote mezi říjnem 1959 a červencem 1960, následovaly další díly a na ně navazovaly první samostatné sešity s příběhy. Po smrtelném infarktu páně Goscinnyho roku 1977 vzal Albert Uderzo do ruky kromě štětce i pero. Třicátý osmý díl Asterixových dobrodružství vyšel letos už po Uderzově smrti.

Goscinny nepředkládá smyšlený celý svět, dokonce ani smyšlené státy jako je tomu například u Tintinových dobrodružství, historii si přiozdobí a třeba si vymyslí i něco nadpřirozeného. (Ale kdo ví, pevně věřím, že už za pár let vědci přijdou s prototypem kouzelného lektvaru síly a my konečně uvidíme, jaký byl Panoramix pašák.) Postavu Caesara či Kleopatry není nutno představovat, ti rozhodně nejsou výplodem fantazie, stejně jako Vercingetorix, Galové se svými druidy, římská města... Umpa-pa je na tom z faktického hlediska lépe v tom smyslu, že je prost kouzelných nápojů. A Lucky Luke už vůbec, takové příběhy se mohly stát snad i doopravdy. (Ovšem že ne, i tak je jasné, že se nejedná o Mayovky, natož o učebnice dějin. Lucky Luke, Umpa-pa i Asterix nejsou samozřejmě skuteční, jsou příliš... pohádkoví...)

Společným jmenovatelem Goscinnyho tvorby je ústřední hrdina. Mužský. Chytrý, silný, šikovný. Je v samé své podstatě neskutečný a stejně jako ostatní postavy příběhů je polarizovaný. Když má být malý a chytrý, tak bude opravdu dost malý a chytrý. A ani inspirace tohoto hrdiny není konkrétní, není to historický Vercingetorix, nýbrž Asterix. Nejedná se ani o archetyp hrdinství, jak jej známe z mytologie; Asterix není Gilgameš ani Hérakles. Stejně tak není ani parafrází gotického hrdiny bez bázně a hany, ani nějakým přetvořeným Jamesem Bondem. Čím tedy je?

Galové v Asterixových dobrodružstvích mi připomínají řecký pantheon. Všichni mají nadlidskou sílu, na jejímž zdroji jsou závislí. I když jim nápoj nezaručuje nesmrtelnost, paralela s ambrózií a nektarem se nabízí. Jsou rozhádání, mají úděsné vrtochy, často jsou u nich prezentovány více jejich negativní stránky než jejich klady (tlustý jedlík Majestatix...). Jsou předvídatelní a charakterově konstantní. Za celou tu dobu vydávání komiksů se nijak kvalitativně nepromění, mluvit o psychologické strnulosti mi ale nepřijde vhodné alespoň co se týče dvou hlavních postav. Ano, Caesar je pořád ten samý, Majestatix i Trubadix se stále chovají jako v prvním díle a naprosto nic se na jejich vyhraněném charakteru nemění, není tomu ale tak v pravém slova smyslu u Asterixe a Obelixe. I oni dva jsou pořád povahově neměnní, ale díky zaostření právě na ně má čtenář možnost sledovat drobné změny spíše v rámci jednoho každého dílu než napříč sérií. Mám tím na mysli především proměnu vztahu dvou hrdinů během každého jejich dobrodružství, k čemuž dochází skoro pravidelně: nejdřív jsou nejlepší kámoši, pak se ukrutně rozhádají, pak se zase smíří atd. Nutno poznamenat, že i tyto proměny se dějí očekávatelně, jedná se de facto o součást jejich image.

Je svým způsobem pozoruhodné, že je hrdinou někdo, kdo za své četné skutky vděčí kouzelnému nápoji a nikoli svým vlastním schopnostem... Ale píše toto se dopouštím hloupé a ukvapené zkratkovitosti. Za prvé se leckdy přihodilo, že hrdinové pozbyli nápoje, a přece vyžrali/vyhráli nad Římany. Za druhé Asterix s Obelixem nejsou hrdiny jen díky síle, ale díky svému ucelenému charakteru. Za třetí se dá vést polemika o povaze jejich hrdinství. A právě do toho bych se chtěl zahrnout. Při pozorování typického dobrodružného a bezstarostného počínání dvou hlavních postav mě napadají verše Františka Gellnera:

*“To je teď celá moudrost moje:
Milovat hlučnou vřavu boje,
za nocí vnikat do snů žen
a trochu býti zadlužen,
pískat si, jak mi zobák narost,
vínem si plašit z čela starost,
svůj život rychle utratit,
nic nezískat, nic neztratit.”*

Přesně v tomto duchu se nese jejich “hrdinství”. Naši Galové se vypravěči velmi blíží, snad až na to vnikání. Není pochyb o tom, že oba boj milují a hlavně Obelixe

nic nepotěší víc než mlácení legionářů a pojídání divočáků. Slabost pro víno je vidět už méně, ale střídmost jako taková jim není vlastní ani náhodou, Asterix se sice leckdy krotí, ale ani on nepohrdne dobrou zábavou v nejširším slova smyslu. Kdo víc než Galové si píská svou vlastní píseň? Tvrdohlavější jedince bychom nenašli ani mezi lichokopytníky. Pozoruhodně padnoucí na Goscinnyho komiksy je verš poslední: Nic nezískat, nic neztratit. Přímo typické, podíváme-li se na začátek a konec každého příběhu. Pokud vím, tak každý končí celovesnickou hostinou a většinou ve vesnici i začíná, ale to už zdaleka není tak typické. (Mimochodem stejně je na tom i Lucky Luke, který vždy na konci příběhu odjíždí osamocen k západu slunce...) Nikdy se nic nezmění. Nikdy si nepřilepší. Nic nezískají, nic neztratí. Následující příběh nenavazuje na díl předešlý, ale tvoří vlastní ucelený příběh beze vztahu k dílu předešlému. Předpokládám, že autor měl tuto taktiku dobře promyšlenou a věřím, že se mu prostě líbilo, když čtenář už na začátku věděl, co bude na samém konci a věřím, že se mu líbila cykličnost a pravidelnost. Příběhu to dodává souvztažnost s ostatními díly, říká to vlastně, že je příběh standardní a propojený s ostatními. Stejně se mohl projevit i obchodnický cit. Příběhy vznikaly na pokračování; aby byly ještě propojené napříč díly, to by mohlo lečjakého nedočkavého fanouška odradit.

Nabízí se teze, že Asterix je hrdinou díky tomu, jaký je i bez lektvaru. Nikoli vzácně se dostal do úzkých, kdy mu došel lektvar a on se musel spolehnout na dvě věci. Na svou lišáckost nebo na svého přítele Obelixe, který je při síle neustále, nezávisle na příjmu elixíru, a že právě tehdy se projevuje jeho hrdinství. Nicméně si to nemyslím. Bylo by to krásné, kdyby to byla pravda, ale ona není. Asterix a Obelix by nebyli takoví, jací jsou, nebýt nápoje. Chvilé, kdy lektvar dojde nebo se rozlije mohou děj zpestřit a často jej smysluplně rozvést, ale nejsou to chvíle stěžejní, na nichž by stála legendárnost postav. Při hlavních úkolech jim sice nápoj většinou nepomůže přímo, ať už se jedná o hledání ztraceného štítu, koupi zlatého srpu nebo pomoc příteli, ale bytostně se podílí na jejich hrdinství. Ikonickými jsou tyto postavy právě díky lektvaru. Nejen, ale přece. Lektvar je dobrou polovinou jejich hrdinství, tu druhou tvoří další jejich vlastnosti, ze kterých tou nejdůležitější je onen již zmiňovaný bohémský nádech jejich činů. Asi každý, kdo si pamatuje, jak si hrál na zloděje a policajty, si pamatuje i to, že zpravidla nechtěl být policajtem. Odkud pramení chlapecká vášeň pro pásku přes oko a bambitku za pasem vysvětlit nedovedu, ale

beru ji jako fakt. Jsem přesvědčen, že za úspěchem komiksových Galů se nalézá především jejich nespoutanost, individualita, nezávislost a touha po dobrodružství s tím spojená. Ostatní vlastnosti nejsou bůhvíjak hrdinské. Obelix je tlustý, nemotorný a diplomaticky řečeno nekomplikovaně uvažující žrout; Asterix je prcek, co se jednou chová rozumně a současně přezíravě a za pár stránek zrudne hněvem a cholericky řve. Je chytrý, což ale myslím v jeho případě rozhodně neznamena ctnost: *“Chytrost je obyčejně krutá, zlomyslná a sobecká; vyhledává na bližním jeho slabost a dovede ji využít k svému zisku; vede k úspěchu.”* píše Karel Čapek ve svých Apokryfech a mně se tato definice zdá k Asterixovi přiléhavá, vždyť slabosti nepřítel hledá o sto šest a je v tom dost úspěšný. Ale nesmíme zapomenout ještě na jednu věc.

Jejich přátelství sice není doslova neochvějné, sem tam jsou záchvěvy skoro fatální, ale je věčné a nesmírně silné. Také proto, že musí překonávat střety s nepříteli (převážně Římany) i mezi sebou navzájem. A jak pravil Brumbál, vzdorovat příteli, (a stále být přítelem!) je mnohdy náročnější. Jejich přátelství je pro mě jednoduchým vyobrazením vzorového (ač třeba ne vždy vzorného) přátelství. Je zajímavé, že v tomto ohledu je zcela nepolarizované a neideální, není to ono archetypální a kýčovité “věčně pospolu”, není to přátelství Old Shatterhanda a Vinnetoua, které je bezchybné za všech okolností. Dříve jsem si to nikdy neuvědomil – vztah Asterixe a Obelixe je o mnoho pragmatictější, zbavený všech příkras, a přesto stále nesmírně působivý až symbolický. Není nejlepší, ale nejlepší možný. V jiných ohledech jsou jejich příhody nesmírně vzdálené běžnému dennímu provozu, jejich činy jsou založené na absurditě a nadsázce a realistické nejsou ani za mák. Ale Asterix s Obelixem tu stojí stále. Problematická, ale věrná *filia*. Jsem rád, že jsem měl přístup nejen k Rychlým Šípům, ale i k Asterixovi a Obelixovi. Za to panu Goscinnymu dlužím vřelé díky. Osobně se domnívám, že z Asterixových dobrodružství je právě přátelství jediné opravdové a zároveň bezpodmínečně příkladné hrdinství.

Dostáváme se opět k otázce, co je hrdinství. Myslím si, že přátelství je jednou z jeho forem nebo možná spíše vizáží. Známe jej hlavně ze dvou žánrů: z mýtů a pohádek. (Rozdíl mezi nimi, myslím, nemusí být tak propastný a nepřehlédnutelný, vezměme si Tolkiena, Lewise, Le Guinovu – mýtus, pohádka, nebo ani jedno?) Hrdinství je pro oboje zmíněné vysloveně typické. Stanislavu Komárkovi vděčím za postřeh, že pohádkové hrdinství bývá prostoduché. Chytrost a intriky patří na stranu

proradných rádců, hrdina Honza může být i Hloupý, zkrátka chytrost není tím, co je spojeno s hrdinstvím, nýbrž často naopak, viz výše. Touto optikou se můžeme jen divit, že je takový Odysseus považován za kladnou postavu. Je tomu tak nejspíš proto, že vystupuje v mýtu. S Hloupým Honzou mají totiž odlišné recipienty, pohádka je pro děti, mýtus je pro všechny (a děti mu většinou přednost nedávají...). Rozdíl mezi pohádkou a mýtem je také ve struktuře: mýtus je univerzální, pohádka se zaměřuje na jednu událost, kterou rozebere. Je snazší na uchopení i pochopení. Mýtus má přesah do našeho nitra, pojmenovává něco podvědomého, to pohádka zpravidla nedělá, hrdinou mýtu tedy nemusí být nikdo příliš ctnostný, stačí, když je nějakým způsobem archetypální.

No jo, ale co Asterix? Mýtus to pravděpodobně není, za prvé je určen pro děti, za druhé je velmi jednoduchý a beze snahy o zachycení něčeho hlubšího než chuti k jídlu mlácení a za třetí je příliš konkrétní a chudý na symboly. Ale přesto se v něčem mýtu podobá. Hlavní je bezčasí. I Asterixova dobrodružství se odehrávají v zásadě *in illo tempore*. Přinejmenším stejně jako Homérové eposy. Mají nějaké časové zasazení, které je ale při snaze o bližší pochopení nesmírně zavádějící. Není příznačné, že se všechny Asterixovy díly odehrávají v roce padesát před Kristem (nebo někdy okolo)? Nepohádkové jsou také charaktery čelních aktérů. O záporných stránkách už byla řeč, jako jediný klad, hodný označení hrdinství, považují přátelství, které je i možná o něco více akcentováno v mýtech než v pohádkách, tam je to hlavně láska. Zmínil jsem se také o podobnosti galské vesničky a řeckých bohů, což je ale podle mě buď nezamýšleno, nebo myšleno s notnou dávkou humoru. Za povšimnutí stojí příběh, který se jmenuje 12 úkolů pro Asterixe. Odkaz na řecké báje vyznívá více z názvu než z dějové linky, opět se jedná o další ze série pokusů pokořit Řím, což se přirozeně podaří a nakonec i zapije, jak jinak. Více mýtické je samotné pojetí udatných Galů, jakožto mýtu o hrdinských předcích. Národní mýtus je tu zároveň zdůrazňovaný (galský kohout přemůže římského orla) i vysmíváný (jen díky kouzelnému nápoji síly). Ale nikoli satiricky, jen se na mýtus poukáže, nebere se vážně, a získá tak na vtipnosti, aniž by urážel vlastenectví, ba naopak (zvláště když se stejně ukáže, že ti Galové jsou fakt nej!). Nevím o jiném díle, které by toto dokázalo.

Ale co jsou tedy Asterixovy hrdinské skutky? Skutky přátelství, jen a pouze? Je možné jej proto nazývat hrdinou? Odpovím rychle a prostě, že by to nestačilo. Je v něm něco víc. Je v něm to, že dělá hrdinství, i když sám o sobě není nijak závatný

hrdina. Dělá hrdinství, a proto je hrdina. Dva suroví burani jako Asterix s Obelixem by se mohli chovat prakticky stejně, abychom je nazvali záporáky. Ale hrdiny je nazýváme proto, že dělají skutky hrdinské: pomáhají z nesnází utlačovaným, slabým, ponižovaným a chudým, bojují proti nenáviděným tyranům (a také se hodně smějí). Jsou vlastně dva typy hrdinů. Jeden, který má hrdinskou povahu, může dělat cokoli a hrdinstvím to bude nazváno pro jeho vlastnosti, ne skutky. Co je hrdinského na zabití Gorgony Medusy nebo Atlanta? To není hrdinství, ale vražda. Hrdinský skutek je to až ve chvíli, kdy se dozvíme o Perseově hrdinské touze a zápalu, se kterým přistupuje ke svému životu. Je to hrdinství mýtů a nám moc k ničemu není. Ale pak tu máme Asterixe. Nehrdinskou postavu, konající hrdinské skutky, což je jistě také velké hrdinství. Je asi stejně neskutečné jako Medusa, ale je mi výrazně bližší, i přes ten lektvar. Je to hrdinství pro ty, kteří nejsou hrdiny a hrdinství od nikoho nečekají. A jejich hrdiny jsou pak postavy ne díky svým vlastnostem, ale díky něčemu nereálnému a falešnému, což se ale nijak nezastírá. Je to hrdinství pro nehrdiny.